บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

ชาย โพสิตา (2550) กล่าวว่า การวิจัยคือการค้นคว้าเพื่อหาคำตอบ หรือหาความเข้าใจ ให้แก่ประเด็นที่เรายังไม่รู้หรือยังไม่ชัดเจน ในระบวนการหาคำตอบหรือหาคำอธิบายเพื่อความเข้าใจนี้นักวิจัยต้องมีวัตถุดิบคือข้อมูล นักวิจัยเอาข้อมูลมาวิเคราะห์อย่างมี “ศาสตร์” คือความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา ซึ่งเป็นหลักการหรือ “ระเบียบวิธี” ที่จะใช้เป็นแนวทางในกระบวนการค้นคว้าหาคำตอบ และหาความเข้าใจในประเด็นที่เราต้องการจะรู้หรือต้องการจะเข้าใจ นอกจากนี้ นักวิจัยยังต้องมี “ศิลปะ” คือมีฝีมือในการทำค้นคว้าหาความจริง ซึ่งองค์ประกอบหลักที่นักวิจัยจะต้องทำหรือต้องคำนึงถึงอยู่เสมอในกระบวนการทำวิจัย (ระเบียบวิธี) สามารถจะสรุปได้ดังนี้ 1) คำถามการวิจัย 2) จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3) แนวคิดทฤษฎีที่จะใช้เป็นกรอบในการค้นคว้าวิจัย 4) วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการทำวิจัย และ 5) ความถูกต้องและความน่าเชื่อถือ องค์ประกอบทั้ง 5 นี้เรียกในภาษาตำราระเบียบวิธีการวิจัยว่า การออกแบบการวิจัย (research design) เป็นสิ่งที่นักวิจัยจะต้องคิดและวางแผนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ก่อนลงมือทำการวิจัย และองค์ประกอบเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Maxwell, 1996; Creswell, 1998) ดังภาพที่ 4

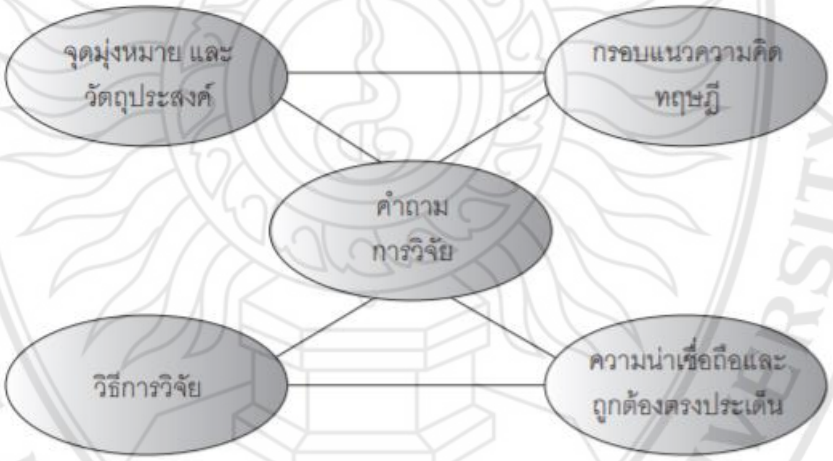

ภาพที่ 3.1 ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบทั้ง 5 ของการออกแบบการวิจัย

ที่มา: ชาย โพสิตา (2550 หน้า 35) ปรับจาก Maxwell, 1996: p.5

การวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรแปรรูปสตรอเบอรี่เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนบ้านโป่งแยงนอก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative

Research) ใช้วิธีการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) ดังผู้วิจัยจะกล่าวถึงองค์ประกอบแต่ละส่วนเหล่านี้โดยสังเขป

1. **คำถามการวิจัย (Research Question)** เป็นคำถามที่ต้องการข้อมูลมาประกอบในการตอบและมักเป็นคำถามที่ต้องการคำตอบในรูปของการอธิบาย โครงการวิจัยนี้มีคำถามการวิจัยคือ ***"จะสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มเกษตรกรแปรรูปสตรอเบอรี่ ชุมชนบ้านโป่งแยงนอก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้อย่างไร"*** ซึ่งเป็นคำถามที่มีความสำคัญต่อส่วนรวม หรือต่อชุมชน

2. **จุดมุ่งหมาย (Aim) และวัตถุประสงค์ (Research Objective)** โครงการวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มเกษตรกรแปรรูปสตรอเบอรี่ ชุมชนบ้านโป่งแยงนอก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วยวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1. ศึกษาสภาวะการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผู้แปรรูปสตรอเบอรี่ 2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตและการจัดจำหน่ายสตรอเบอรี่แปรรูปของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโป่งแยงนอก และ 3. เพื่อหาแนวทางการรวมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโป่งแยงนอกอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีความมั่นคงทางด้านอาชีพ

3. **แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย (Literature Review)** "แนวความคิดในการวิจัย" หรือ "กรอบแนวคิด" (Conceptual Framework) คือความเชื่อ หรือข้อสรุปเบื้องต้นของนักวิจัยว่า ในภาพรวมสิ่งที่เราจะศึกษานั้นน่าจะเป็นอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวความคิดในการศึกษาคือ"ระบบมโนทัศน์ ข้อสรุป สิ่งที่เราคาดหวัง ความเชื่อ และทฤษฎีที่สนับสนุน และให้แนวทางในการทำวิจัย" (Maxwell, 1996: 25) ที่ถือเป็นส่วนที่สำคัญอย่างมากส่วนหนึ่งในการออกแบบการวิจัย โดยอาจจะอยู่ในรูปของแนวคิดที่ราสร้างขึ้นมาเองจากความรู้และประสบการณ์ของเรา หรืออาจจะเป็น "แบบจำลอง" (model) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เราศึกษา ว่าปรากฏการณ์นั้นน่าจะเป็นไปอย่างไร (ชาย โพสิตา, 2550)

4. **วิธีการวิจัย (Research Methods)** หมายถึง แนวทางการวิจัย (approach) และเทคนิคในการเก็บและ การวิเคราะห์ข้อมูล ที่เป็นการออกแบบหรือการวางแผนการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย (1) ข้อมูลและแหล่งที่เราจะได้มาซึ่งข้อมูล ซึ่งอาจจะเป็นบุคคล กลุ่มคน ชุมชน หรือพื้นที่ ในระดับใดระดับหนึ่งด้วย (2) วิธีการที่จะใช้ในการเก็บข้อมูล และ (3) วิธีการที่จะใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5. **ความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องแม่นตรงของข้อมูลและผลการวิจัย** (Reliability and Validity)

ความถูกต้องแม่นตรงในการวิจัยเชิงคุณภาพออกเป็นสองอย่าง คือ (1) ความถูกต้องตรงประเด็นภายใน (internal validity) คือข้อมูลที่เก็บมาวิเคราะห์นั้น มีความถูกต้องตามความเป็นจริงของผู้ให้ข้อมูล และเข้าข่ายหรือใช้ได้กับเรื่องที่ทำการศึกษา นอกจากนี้ความถูกต้องตรงประเด็นภายในยังหมายถึงการที่ผลการวิเคราะห์ข้อสรุป และการตีความผลที่ได้จากการวิจัย มีความถูกต้อง สมเหตุสมผลยืนอยู่บนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์และนักวิจัยสามารถอธิบายสิ่งเหล่านั้นได้ (accountability) โดยสรุปก็คือ มีเหตุมีผล และสอดคล้องกับความเป็นจริงของสิ่งที่ศึกษา (2) ความถูกต้องตรงประเด็นภายนอก (external validity) คือ ผลการวิจัยนั้นสามารถนำไปใช้กับกลุ่มประชากรที่คล้ายกันในที่อื่น และเวลาอื่นได้ความถูกต้องตรงประเด็นเช่นนี้คืออย่างเดียวกันกับสิ่งที่เรียกว่า “สามัญการของผลการวิจัย” (generalization of research findings) นั่นคือการที่ผลการวิจัยของเราสามารถนำไปใช้อธิบายเรื่องเดียวกัน ในกลุ่มประชากรอื่นที่มีลักษณะคล้ายกัน แต่ไม่ได้ถูกเลือกมาศึกษา ความถูกต้องตรงประเด็นนี้ถ้าเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ก็ขึ้นอยู่อย่างมากกับ “ความเป็นตัวแทน” ของประชากรที่เลือกมาเป็นตัวอย่าง (ชาย โพสิตา, 2550)

3.1 ประเภทของการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research or PAR) ในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากผู้วิจัยจะสร้างองค์ความรู้ที่สามารถพัฒนาไปสู่การปฏิบัติได้ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ที่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโป่งแยงนอกต้องการแก้ปัญหาเรื่องการแยกกันผลิตและจัดจำหน่ายสตรอเบอรี่แปรรูป นอกจากนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองรวมถึงชุมชนทุกด้าน อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างแท้จริง

Reason and Bradbury (2001) กล่าวว่า PAR คือกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านการปฏิบัติในการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ วิธีการนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการกระทำ (Action) การสะท้อนกลับ (Reflection) ทฤษฎี (Theory) และการปฏิบัติ (Practice) ร่วมกับคนอื่นๆที่จะช่วยกันแก้ปัญหาในเชิงปฏิบัติ (Practical solutions) ของคนในบุคคล (persons) แบะชุมชน (communities) นอกจากนี้ Chatterton, Fuller and Routledge (2007) ยังกล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเน้นความสำคัญที่การเรียนรู้ร่วมกับคนอื่นๆหรือแหล่งเรียนรู้อื่นๆที่สามารถเข้าถึงได้ เข้าใจได้ และนำไปสู่การปฏิบัติจริง นอกจากนี้ PAR ยังเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องขององค์กร เป็นวิธีการวิจัยที่เน้นการเรียนรู้ร่วมกัน (co-learning) การมีส่วนร่วม (participation) และการเปลี่ยนแปลงองค์กร (organizational transformation) ดังนั้น PAR จึงมีส่วนประกอบที่สำคัญคือ 1) การให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง (a focus on change) 2) บริบทเฉพาะ (context-specific) 3) เน้นการทำงานร่วมกัน (emphasis on

collaboration) 4) กระบวนการวัฏจักร (a cyclical process) 5) การปฏิบัติการวิจัย (laboratory), และ 6) ความสำเร็จคือการเปลี่ยนแปลงบางส่วนของบุคคลหรือส่วนรวม (success is some personal or collective change) (Morales, 2016) Pain, Whitman and Milledge (2011) ได้นิยามกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ว่าเป็นการประเมินผลการมีส่วนร่วม (participatory appraisal) การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการปฏิบัติ (participatory learning and action) และเป็นการวิจัยแบบชุมชนมีส่วนร่วม (community-based participatory research) ดูภาพที่ 3.2 ประกอบ

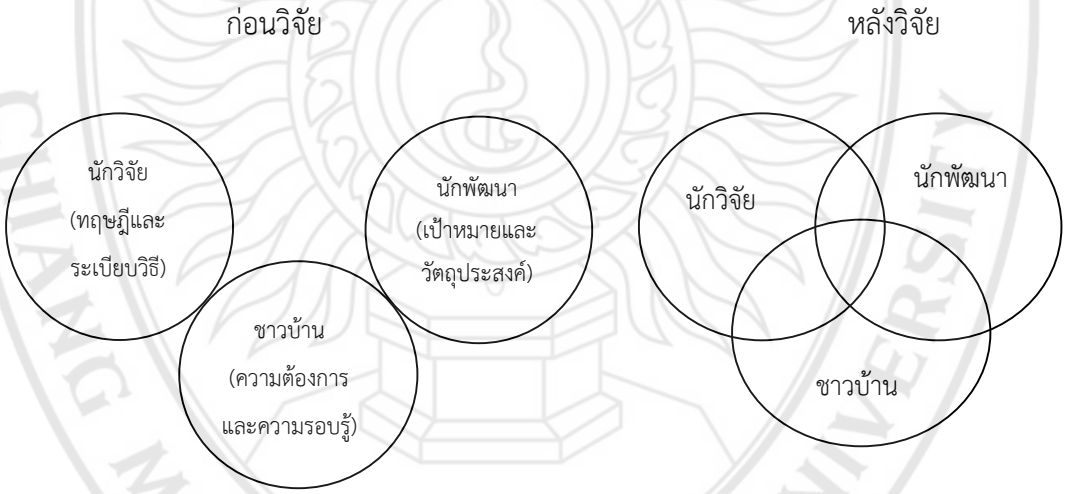

ภาพที่ 3.2 เปรียบเทียบโลกทัศน์ก่อนและหลังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย
ที่มา: สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร (2545, หน้า 23)

จากภาพจะเห็นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เชื่อในปรัชญาที่ว่า ชาวบ้านเป็นผู้ที่อยู่กับข้อมูล อยู่กับความจริง เป็นผู้ที่รู้ดีเท่ากับนักวิจัยหรืออาจจะรู้มากกว่านักวิจัย การปฏิบัติใดๆก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงต้องเริ่มจากชาวบ้านด้วย ไม่ใช่จากสมมติฐานของนักวิจัยหรือนักพัฒนาเพียงอย่าง

เดียว เนื่องจากงานวิจัยนี้มุ่งเน้น การรวมกลุ่มเกษตรกรผู้แปรรูปสตรอเบอรี่อย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนบ้านโป่งแยงนอก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยควรมีบทบาทในการร่วมกำหนดปัญหาและเลือกแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชน (research outcome) ดังนั้นการวิจัยนี้จึงเป็นการเรียนรู้ผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนักพัฒนา รวมทั้งความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้าน (ดังภาพที่ 3.2)

จากคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยนี้ การวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เป็นระเบียบวิธีที่เหมาะสม ที่ผู้วิจัยสามารถนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอแนะ และแนวทางที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและเหมาะสมกับบริบทของชุมชนบ้านโป่งแยงนอก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้ เนื่องจาก การวิจัยเชิงคุณภาพ หมายถึงกระบวนการที่ถูกนำมาใช้เพื่อทำความเข้าใจข้อมูลที่แสดงออกมาในรูปของคำพูดและรูปภาพ มิใช่ตัวเลข และการวิจัยเชิงคุณภาพ ยังหมายถึง การใช้วิธีการศึกษาหลายๆ แบบ ซึ่งรวมทั้งแนวทางการศึกษาแบบตีความ (Interpretive Approach) และแนวทางการศึกษาเชิงธรรมชาติ (Naturalistic Inquiry) ซึ่งหมายความว่า นักวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาสิ่งต่างๆ ในสถานที่ที่เป็นธรรมชาติโดยพยายามที่จะทำความเข้าใจ หรือตีความปรากฏการณ์ตามการให้ความหมายของคนที่อยู่ในที่นั้นๆ การวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการรวมรวมข้อมูลเชิงประจักษ์หลายๆ แบบ ซึ่งพรรณนาช่วงเวลาที่เป็นกิจวัตรและช่วงเวลาที่มีปัญหาและความหมายในชีวิตของคน เช่น การศึกษารายกรณี (Case study)

การวิจัยเชิงคุณภาพมีลักษณะสำคัญซึ่งแตกต่างจากการวิจัยประเภทอื่น ดังต่อไปนี้

1. เน้นการศึกษาภาพรวมและบริบทของปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างรอบด้านและเจาะลึก

2. เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลขนาดเล็ก ไม่เน้นการสำรวจคนเป็นจำนวนมาก

3. การศึกษาระยะยาวและเจาะลึก เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม เพื่อให้เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จึงต้องใช้เวลาในการศึกษาเป็นเวลานาน เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างลึกซึ้ง และทุกแง่มุม

4. เน้นความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกศึกษา ในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์เป็นหลัก ผู้วิจัยจึงต้องเคารพในศักดิ์ศรีของผู้ถูกวิจัย

5. ใช้แนวความคิดและทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ เช่น ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางครอบครัว เป็นเครื่องมือนำทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ไม่เน้นการทดสอบทฤษฎี

6. การวิจัยคุณภาพสร้างทฤษฎีและสมมุติฐานจากข้อมูลที่รวบรวมได้หรือที่เรียกว่า “Grounded Theory”

7. การวิจัยเชิงคุณภาพแยกข้อมูลและการวิเคราะห์ที่มาจากระบบความคิดความเชื่อและการให้ความหมายของปรากฏการณ์จากมุมมองของคนที่ถูกศึกษาหรือชาวบ้านที่เรียกว่า “Emic” ออกจากข้อมูลและ

การวิเคราะหของผูวิจัยที่เรียกวา “Etic” เพื่อจะใหไดผลการวิเคราะหที่สะทอนสภาพความเปนจริงของชุมชนและสังคมมากที่สุด

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มุ่งเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้น คือ ศึกษาชุมชนเพื่อกำหนดปัญหาวิจัย เลือกระบุประเด็นปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และเสนอสิ่งที่ค้นพบ โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้ร่วมทำกิจกรรมกับชาวบ้านตลอด ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Small group discussion) เพื่อแสดงความคิดเห็นร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกในกลุ่ม โดยยึดหลักชุมชนเป็นศูนย์กลางในการแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันในการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนผู้แปรรูปสตรอเบอรี่บ้านโป่งแยงนอก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์เอกสาร โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประเภทเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการรวมกลุ่ม การสร้างเครือข่าย การสร้างความเข้มแข็ง

2. แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาสภาวะการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผู้แปรรูปสตรอเบอรี่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและลึกพอที่จะนำมาสรุปประมวลผลได้นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และพัฒนาแนวทางการรวมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโป่งแยงนอกอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีความมั่นคงทางด้านอาชีพ

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีรูปแบบการสนทนากลุ่มที่โดยกำหนดประเด็นสำคัญตามกรอบแนวคิดการวิจัย เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ทุนทางวัฒนธรรม กระบวนการสร้างกลุ่ม การสร้างเครือข่าย (Networking) และการมีส่วนร่วม

ภาพที่ 6 แสดงกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลของโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรแปรรูปสตรอเบอรี่เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนบ้านโป่งแยงนอก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่”

ภาพที่ 3.3 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data collection process)

ที่มา Winayaporn Bhrammanachote (2016)

หลังจากทราบกระบวนการเก็บข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการเลือกวิธีที่จะใช้ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ (Research Strategy) ดังที่นักวิชาการชาวตะวันตกได้กล่าวไว้ดังนี้

> "Strategies of inquiry, designs or models that provide specific direction for procedures in a research design are called 'approaches to inquiry' (Creswell, 2007) or 'research methodologies' (Mertens, 1998). Creswell (2009) proposed five approaches to qualitative inquiry that are the narrative, phenomenological, ethnographic, case study, and grounded theory approaches. However, the choice of a research strategy is guided by philosophical assumptions, the research topic, research questions, and, time and other constraints (Saunders *et al.*, 2012)."

ตารางที่ 3.1 วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

Characteristics	Narrative Research	Phenomenology	Grounded Theory	Ethnography	Case Study

Focus	Exploring the life of an individual	Understanding the essence of the experience	Developing a theory grounded in data from the field	Describing & interpreting a culture-sharing group	Developing an in-depth description & analysis of a case or multiple cases
Type of problem best suited for design	Needing to tell stories of individual experiences	Needing to describe the essence of a lived phenomenon	Grounding a theory in the views of participants	Describing & interpreting the shared patterns of culture of a group	Providing an in-depth understanding of a case(s)
Unit of analysis	Studying one or more individuals	Studying several individuals that have shared the experience	Studying a process, action, or interaction involving many individuals	Studying a group that shares the same culture	Studying an event, a program, an activity, more than one individual
Data collection form	Using primarily interviews & documents	Using primarily interviews with individuals, documents, observations, & art may also be considered	Using primarily interviews with 20-60 individuals	Using primarily observations & interviews, but perhaps collecting other sources during extended time in the field	Using multiple sources e.g. interviews, observations, documents, artifacts
Data analysis strategies	Analyzing data for stories, "restorying" stories, developing themes, often using a chronology	Analyzing data for significant statements, meaning units, textural & structural	Analyzing data through open coding, axial coding, selective coding	Analyzing data through description of the culture-sharing group; themes about the group	Analyzing data through description of the case & themes of the case as well as cross-case themes
Written report	Developing a narrative about the stories of an individual's life	Describing the "essence" of the experience	Generating a theory illustrated in a figure	Describing how a culture-sharing group works	Developing a detailed analysis of one or more cases

Source: Creswell, J.W. (2007: 78-79)

โครงการวิจัยนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เนื่องจากเป้าหมายของการทำวิจัยเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มเกษตรกรแปรรูปสตรอเบอรี่ ชุมชนบ้านโป่งแยงนอก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1. ศึกษาสภาวะการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผู้แปรรูปสตรอเบอรี่ 2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตและการจัดจำหน่ายสตรอเบอรี่แปรรูปของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโป่งแยงนอก และ 3. เพื่อหาแนวทางการรวมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโป่งแยงนอกอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีความมั่นคงทางด้านอาชีพ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า **“กรณีศึกษา”** เป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุดเนื่องจากเป็นการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ เพื่อต้องการทราบรายละเอียดของทุกแง่มุมในเรื่องที่ต้องการศึกษานั้น ๆ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี มิได้มุ่งในเรื่องปริมาณ

Case Study หรือการศึกษาแบบกรณีศึกษา เป็นการศึกษาที่อยู่ในขอบข่ายของการวิจัยเชิงคุณภาพอีกแบบหนึ่งที่มีนักวิจัยให้ความสนใจอย่างมากในปัจจุบันนี้ การทำวิจัยในรูปของการศึกษาแบบกรณีศึกษานั้น Richard M. Jaeger (1997) และ James H. McMillan (2000) ได้กล่าวถึงการวิจัยแบบการศึกษาแบบกรณีศึกษา ไว้โดยสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. การวิจัยคุณภาพที่มีแบบแผนการศึกษาแบบกรณีศึกษา หมายถึง การวิเคราะห์ข้อมูลที่เน้นปรากฏการณ์หนึ่งๆ (One phenomenon) ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกที่จะศึกษาในเชิงลึกโดยไม่คำนึงถึงจำนวนของสถานที่หรือแหล่ง (Sites) ผู้มีส่วนร่วม (Participants) เอกสาร (documents) ของหนึ่งเดียวที่จะศึกษา แต่เป้าหมายเป็นการศึกษาเพียงหนึ่งปรากฏการณ์ ไม่ได้เน้นการเปรียบเทียบความแตกต่างของกลุ่มต่างๆ ด้วยวิธีการทางสถิติ แต่เน้นความชัดเจนเกี่ยวกับคุณลักษณะที่กลุ่มต่างๆ นั้นสามารถให้ข้อมูลข่าวสารตอบคำถามของการวิจัยได้ Stake (1988) ให้ความหมายของการศึกษาแบบกรณีศึกษาไว้ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับกรณีที่เราต้องการศึกษา และแสดงถึงผลของการเรียนรู้ในกรณีนั้น (Product of learning) และได้ให้ความหมายของคำว่า “Case” ว่าหมายถึง สิ่งที่เราต้องการศึกษาโดยจะต้องได้รับการศึกษาอย่างใกล้ชิดใน Case นั้น เป็นระบบที่ซับซ้อน (complexity) มีการเคลื่อนเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (Dynamic) และภายในระบบนั้นจะประกอบไปด้วย คุณลักษณะเฉพาะตัว (characteristic) ภาพรวม (totality) และขอบเขต (boundaries)

2. การศึกษาแบบกรณีศึกษาเป็นการศึกษาแบบวิเคราะห์เจาะลึกเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์

หนึ่งหรือหลายเหตุการณ์ เช่น ชุดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Settings) โปรแกรม (Programs) กลุ่มของสังคม (Social Groups) ชุมชน (Communities) บุคคล (Individuals) หรือสิ่งอื่นๆ อย่างมีระบบ ซึ่งบางครั้ง การศึกษากรณี (case) ใดกรณีหนึ่งอาจสามารถอ้างอิงไปยังกรณีอื่นๆที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้

ลักษณะของการศึกษาแบบกรณีศึกษาในการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาสิ่งที่เป็นนามธรรม ส่วนมากจะเป็นการสะท้อนหรือสำรวจความคิด ทัศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม เป็นต้น โดยใช้การบรรยาย (explanation) อย่างมีหลักฐาน และมักจะมีทฤษฎีสนับสนุนเป็นการศึกษาโดยเน้นที่ความสนใจของผู้วิจัยมากกว่าเน้นที่ผู้อ่าน โดยผู้วิจัยจะทำความเข้าใจกับกรณี (Case) นั้นๆ และอธิบายสิ่งที่เข้าใจอย่างละเอียดถี่ถ้วนโดยมีหลักฐานสนับสนุน ทั้งนี้ การศึกษาแบบกรณีศึกษาไม่สนใจกลุ่มตัวอย่าง และไม่สนใจกลุ่มประชากร แต่จะเจาะจงศึกษากรณีที่นักวิจัยสนใจโดยตรง เป็นการศึกษาอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด เพราะในกรณีหนึ่งๆ อาจมีประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มขึ้นเป็นลูกโซ่ในขณะทำการศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งประเด็นทั้งหลายอาจมีส่วนสัมพันธ์กับสิ่งที่ผู้ศึกษาวิจัยกำลังศึกษาอยู่ก็ได้

หน่วยที่ใช้ในการศึกษาวิจัย (Case study subject) แบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. สิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือหน่วยงานองค์กรใดองค์กรหนึ่ง กรณีที่ต้องศึกษาแบบเจาะลึก หรือศึกษารายละเอียดของปัญหา หรือความสำเร็จของสิ่งนั้นๆ ซึ่งอาจใช้รูปแบบการศึกษาด้วยวิธี Historical Organizational, Observational, Life History หรือ Situation Analysis
2. เป็นการศึกษาโดยใช้หน่วยหรือแหล่งที่จะศึกษาจำนวนมาก เพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง โดยใช้รูปแบบหลายกรณีหรือพหุกรณี (Multi cases) หรือหลายแหล่ง (Multi sites)

โครงการวิจัยนี้เน้นศึกษาหนึ่งชุมชน ได้แก่ชุมชนบ้านโป่งแยงนอก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้รู้สภาพปัญหาที่แท้จริงของสิ่งที่ต้องการศึกษา อันจะนำไปสู่ประเด็นการดำเนินการ หรือการแก้ไขที่ถูกต้องต่อไป และเป็นหลักการศึกษาที่เน้นความสนใจที่กรณีหรือชุมชนเดียวเท่านั้น ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างและไม่ใช่ประชากรทั้งหมดของกรณีที่ศึกษา ซึ่งผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาแบบ Instrumental case study หรือเป็นการศึกษาที่มุ่งรายละเอียดของกรณี (case) นั้นให้ลึกและรู้ทุกอย่างที่เป็นธรรมชาติของกรณีนั้น และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นอย่างละเอียด โดยในการตีความและทำความเข้าใจเรื่องที่ศึกษาจะให้ความสนใจไปที่ข้อมูลหรือความรู้ที่ผู้วิจัยได้มาหรือติดตามมาก่อน (etic issues) ซึ่งอาจเป็นความรู้เรื่องวิธีการทำงานวิจัยหรือความรู้ทางด้านวิชาชีพอื่นๆ สิ่งที่ได้จากการการศึกษาที่มุ่งรายละเอียดของกรณี จะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่นำไปใช้ในการศึกษากรณีอื่นๆต่อไป

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด พอจะสรุปได้ว่า ผู้วิจัยมีเป้าหมายในการใช้การศึกษาแบบกรณีศึกษา คือ 1) เพื่อพัฒนารูปแบบแนวความคิด เป็นการวิจัยที่เน้นสำรวจและค้นหา (exploratory and discovery–oriented research) จุดมุ่งหมายจึงเป็นคนในชุมชนบ้านโป่งแยงนอก ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง เป้าหมายคือเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนดังกล่าว 2) เพื่ออธิบายและวิเคราะห์สถานการณ์ของการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้แปรรูปสตรอเบอรี่ 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตและการจัดจำหน่ายสตรอเบอรี่แปรรูปของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโป่งแยงนอก และ 4) เพื่อหาแนวทางการรวมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโป่งแยงนอกอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีความมั่นคงทางด้านอาชีพ

3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโป่งแยงนอก เนื่องจากเป็นกลุ่มวิสาหกิจที่มีศักยภาพในการผลิต (แปรรูป) สตรอเบอรี่ แต่ยังขาดการรวมกลุ่มของผู้ผลิต จึงทำให้ไม่สามารถพัฒนาการผลิตและการจัดจำหน่ายสินค้าได้อย่างต่อเนื่อง และขาดความเข้มแข็งของคนในชุมชนในการสร้างอาชีพร่วมกัน ประชากรในการวิจัยนี้ประกอบด้วยเกษตรกรผู้แปรรูปสตรอเบอรี่ จำนวน 100 ราย ในพื้นที่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างในโครงการวิจัยนี้ เป็นการเลือกแบบสะดวก (convenient sampling) โดยอาศัยความสมัครใจของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ที่ศึกษาที่ต้องการเข้าร่วมโครงการดังกล่าว และกลุ่มตัวอย่างนี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา เพื่อให้ได้ความมีประสิทธิภาพของข้อมูลที่เป็นจริงถูกต้องหรือความสมบูรณ์ของข้อมูล (information - rich cases) ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพที่ให้ความสำคัญกับข้อมูล และความสามารถในการวิเคราะห์ของผู้วิจัย ไม่ใช่ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง เฉกเช่นการวิจัยเชิงปริมาณ

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก คือ การวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) ซึ่งเป็นวิธีที่เหมาะสมในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้านการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้แปรรูปสตรอเบอรี่อย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนบ้านโป่งแยงนอก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จนสามารถหาแก่นสาระ (Theme) ของวิธีการรวมกลุ่มได้ โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทำการถอดเทป (Transcribe) เพื่อทำการสังเคราะห์และแยกยะความหมายออกมาตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยพิจารณาสิ่งที่เหมือนและแตกต่างกันของข้อมูล (Krueger, 1998) เพื่อจัดระบบข้อมูลและลดทอนข้อมูลที่ไม่จำเป็นออก (Data reduction) จากนั้นผู้วิจัยจะทำการตีความ (Interpret) โดยพยายามดึงความหมายออกมาจากข้อมูลที่มีอยู่และหาความเชื่อมโยงของข้อมูลที่ปรากฏ (Ritchie and Spencer, 2002) จากการะบวนการตีความ ผู้วิจัยสามารถสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ที่มองเห็น แล้วหาข้อสรุปที่เชื่อมโยงหรือมีความสัมพันธ์กันกับข้อสรุปย่อยอื่นๆ

การเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูล

แหล่งข้อมูลในการวิจัยแบบกรณีศึกษาได้มาจาก 6 แหล่ง คือ เอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต (Yin,1994: 79) ผู้วิจัยต้องนำข้อมูลาวิเคราะห์ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญในการวิจัย ก่อนทำการวิเคราะห์ข้อมูลจำ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาตรวจสอบและจัดระเบียบก่อน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. **การตรวจสอบข้อมูล (Data validation)** หมายถึง การนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้มาตรวจสอบ การตรวจสอบที่ใช้กันมากคือ การตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) (Denzin, 1970: อ้างถึงในสุภางค์จันทวานิช, 2543: 129 – 130) ซึ่งสามารถทำได้โดยละเอียดดังนี้

- *การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล* (data triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มาถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบให้ดูว่าถ้าข้อมูลต่างเวลา ต่างสถานที่ ต่างบุคคล จะได้ข้อมูลที่แตกต่างกันหรือไม่

- *การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย* (investigator triangulation) คือ ตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้รับข้อมูลแตกต่างกันหรือไม่ เช่น เปลี่ยนผู้สัมภาษณ์

- *การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี* (theory triangulation) คือ ตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

- *การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล* (methodological triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเดียวกัน เช่นใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบด้วย

2. **การจัดระเบียบข้อมูล (Data classification)** ข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบแล้วต้องนำมาจัด

ระเบียบโดยการแยกประเภทข้อมูลเป็นกลุ่มเป็นหมวดหมู่ต่างๆ และคัดข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องหรือข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์กันออก ในการแบ่งประเภทสามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

- *แบ่งตามวัตถุประสงค์* ถ้าข้อมูลที่เก็บมาไม่ทราบว่าจะแบ่งอย่างไร ให้แบ่งตามวัตถุประสงค์ก่อน โดยคัดลอกข้อความจากการจดบันทึกข้อมูลในภาคสนามว่าส่วนใดตอบวัตถุประสงค์ใด
- *แบ่งตามลักษณะข้อมูล* ข้อมูลประเภทรูปธรรม คือข้อมูลที่สามารถแจงนับได้ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนอาคารบ้านเรือน ถนน บ่อน้ำ ข้อมูลประเภทนี้นอกจากจะมีรายละเอียดในเชิงปริมาณแล้ว ต้องมีรายละเอียดว่าลักษณะข้องสิ่งนั้นเป็นอย่างไร ทำด้วยวัสดุใด ส่วนข้อมูลประเภทนามธรรม คือข้อมูลประเภทความคิดเห็น ความรู้สึก ข้อมูลประเภทนี้จะต้องแบ่งประเภทตามนิยามที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนตั้งแต่เริ่มเก็บข้อมูล ทั้งนี้เพื่อจะได้ตรงกับความต้องการ
- *แบ่งตามองค์ประกอบ* ที่ผูกพันกับผู้ให้ข้อมูล เช่น อายุ เพศ สถานภาพ หรือระดับการศึกษา

3. **การวิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis)** ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยกรณีศึกษา เป็นการนำข้อมูลมาจัดระเบียบหรือแบ่งประเภทแล้วนำมาเรียบเรียงเพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่างๆ เพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ หรือหาคำตอบและข้อสรุปทั้งหมด เพื่อให้เห็นภาพรวมของสิ่งที่ศึกษา

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารทางวิธีการทางคุณภาพ ทำได้โดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) จากเอกสาร ประกอบกับเอกสารอื่น ๆ โดยอาจมีการแบ่งประเภทตามเนื้อหาของเอกสาร และเปรียบเทียบเนื้อหาประเภทต่าง ๆ ตามเนื้อหา แล้วเปรียบเทียบเฉพาะเนื้อหาเท่านั้น ทั้งนี้ ในการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ การวิเคราะห์เนื้อหาจะช่วยบรรยาย หรือแยกแยะสาระ (Message) ของข้อความที่ได้ศึกษา ซึ่งตัวบทที่จะวิเคราะห์นั้นมีองค์ประกอบหลัก ๆ 6 ประการ ได้แก่

1. แหล่งที่มาของข้อความ หรือสาระได้แก่ ผู้สื่อ (Source/Sender)
2. กระบวนการใส่ความของสาระ (Encoding Process)
3. ตัวสาระ และข้อความ (Message)
4. วิถีถ่ายทอดสาระไปยังผู้อื่น (Channel of Transmission)
5. ผู้รับสาระ (Detector)
6. กระบวนการถอดความหมายของสาระ (Decoding Process)

ซึ่งในกรอบแนวคิดนี้ ตัวสาระ หรือข้อความเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถช่วยวิเคราะห์ตัวสาระ หรือข้อความที่ถูกสื่อได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยจะต้องมีข้อถึงระมัดระวังสองประการ

คือ 1) เนื้อหาที่จะได้จากการวิเคราะห์เอกสาร ตามเนื้อหาที่มีอยู่ในเอกสารที่ไม่ใช่เนื้อหาที่ผู้วิจัยเป็นผู้กำหนด และ 2) คุณลักษณะเฉพาะที่นักวิจัยจะบรรยายหรือวิเคราะห์ ควรเป็นคุณลักษณะที่ดึงขึ้นมาได้จากเอกสารมากกว่าการบรรยาย หรือวิเคราะห์ โดยมีกรอบแนวคิดทฤษฎีกำหนดไว้ล่วงหน้า ซึ่งการวิเคราะห์เหตุการณ์แบบอิงทฤษฎี คือ การแยกชนิดในเหตุการณ์นั้น ๆ โดยการยึดแนวคิดหรือกรอบการจำแนกเหตุการณ์โดยอาศัยทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเป็นกรอบการจำแนก ดังเรียกว่าเป็นการจำแนกข้อมูลระดับมหภาค (เอื้อมพร หลินเจริญ, 2555) ซึ่งกรอบการจำแนกเหตุการณ์ที่นิยมใช้หรือมีลักษณะกลาง ๆ ที่มักนำมาใช้ร่วมกันคือ การวิเคราะห์เหตุการณ์ออกเป็น 6 ประเภท คือ ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไรและทำ ไม นอกจากนี้ยังสามารถแยกชนิดออกเป็น 6 ชนิด ตามกรอบปรากฏการณ์ ได้ดังนี้ (Lofland, 1971, p. 14-15)

1) การกระทำ (Acts) คือ พฤติกรรมของบุคคลในเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ไม่ยาวนานหรือต่อเนื่อง 2) กิจกรรม (Activities) คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ขนบประเพณีที่เกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง กิจกรรมเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องกับคนหลายคนมากกว่าจะเป็นส่วนบุคคลหรือส่วนตัวและมักใช้เวลานานเป็นวัน สัปดาห์ เดือนหรือช่วงฤดู 3) ความหมาย (Meaning) คือ การให้ความหมายของการกระทำ หรือกิจกรรม โดยคำ พูดที่แสดงออกของผู้ให้ข้อมูลอธิบาย ให้คำจำกัดความและทิศทางของการกระทำต่อสิ่งของ เหตุการณ์ และคุณลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น ทำตามวัฒนธรรม ความเชื่อ บรรทัดฐาน อุดมการณ์หรืออคติต่าง ๆ ทั้งทางบวกและทางลบ 4) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) คือ การที่บุคคลมีความผูกพันและเข้า ร่วมกิจกรรม สถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น 5) ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ความเกี่ยวโยงระหว่างบุคคลหลาย ๆ คน ในสังคมหรือเหตุการณ์ที่ศึกษาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลา อาจเป็นความสัมพันธ์ของกิจกรรมที่เชื่อมโยงรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางแนวตั้งหรือแนวนอน ทางมิตรหรือคู่อริ ทางปกป้องหรือละเลย รวมทั้งความสัมพันธ์เกี่ยวกับสถานภาพของมนุษย์ เช่น ความเป็นบิดามารดา เครือญาติ ความเป็นครูกับศิษย์หรือเจ้านายกับลูกน้อง 6) สถานการณ์หรือสภาพการณ์ (Setting) คือ สถานการณ์หรือสภาพการณ์ที่การกระทำหรือกิจกรรมที่กำลังศึกษาอยู่เกิดขึ้น ซึ่งอาจเป็นสถานที่

ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหาของโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรแปรรูปสตรอเบอรี่เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนบ้านโป่งแยงนอก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย

1. การตั้งกฎเกณฑ์ โดยผู้วิจัยวางเค้าโครงของข้อมูล มีการทำรายชื่อ หรือข้อความในเอกสารที่จะถูกนำมาวิเคราะห์ แล้วแบ่งไว้เป็นประเภท (Categories)

2. ผู้วิจัยพิจารณาถึงบริบท (Context) หรือสภาพแวดล้อมประกอบของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ เช่น ใครเป็นผู้เขียน ใครอ่าน ช่วงเวลาเป็นอย่างไร เพื่อให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างประสิทธิภาพ มีการบรรยายคุณลักษณะเฉพาะของเนื้อหาโดยโยงคุณลักษณะดังกล่าวเข้ากับกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เหมาะสม

3. การวิเคราะห์เนื้อหาทำตามเนื้อหาที่ปรากฏ (Manifest Content) ในเอกสารมากกว่ากระทำกับเนื้อหาที่ซ่อนอยู่ (Latent Content)

นอกจากนี้ ในการวิเคราะห์เนื้อหานั้น ผู้วิจัยได้วางระบบข้อมูลโดยการจัดประเภทของคำ และข้อความที่จะวิเคราะห์ ซึ่งการจัดประเภทมีลักษณะดังนี้ 1) ระบบจำแนกประเภทสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย 2) ระบบจำแนกประเภทสามารถรองรับคำ และข้อความที่จะถูกแจงได้ มีการระบุรายละเอียดแนวคิด 3) ไม่มีความซ้ำซ้อนเหลือมกัน และ 4) มีการใช้หลักการเดียวกันในการจัดระบบตลอดงานวิจัย และวิเคราะห์